

III. manual

- 29. Geigenprincipal 8'
- 30. Metallgedackt 8'
- 31. Principal 4'
- 32. Rohrflöte 4'
- 33. Oktave 2'
- 34. Quinte I 1/3'
- 35. Sesquialter 2f
- 36. Cymbel 3f
- 37. Wox humana 8'
- 38. Cromorne 8'
- 39. Tremulant

Pedal:

- 40. Prinzipalbass 16'
- 41. Violonbass 16'
- 42. Subbass 16'
- 43. Quintbass 10 2/3'
- 44. Oktavbass 8'
- 45. Flötebass 8'
- 46. Cello 8'
- 47. Terzbass 6 2/5'
- 48. Quintbass 5 1/3'
- 49. Choralbass 4'
- 50. Terz 3 1/5'
- 51. Hintersatz 4f
- 52. Posaune 16'
- 53. Trompete 8'
- 54. Klarine 4'

*Pomagala:**Sviraonik kod oltara:*

55. I-Ped.	63. Super II-I
56. Super I-Ped.	64. Super II.
57. II-Ped.	65. III-Ped.
58. Super II-Ped.	66. Super III-Ped.
59. Super-Super II-Ped.	67. III-I
60. II-I	68. Sub. III-I
61. Sub II-I	69. Super III-I
62. Sub. II.	70. III-I

Piano Ped.

Isključivanje svakog pojedinog jezičnjaka.

Uključivanje i isključivanje spojeva nogom.

Crescendo.

Žaluzije II.-Manuala.

Veliko mnoštvo slobodnih kombinacija pomoću kompjuterskog Setzera.

Sviraonik na koru:

I-P	
II-P	III-I
III-P	III-II
II-I	Suboktav II-I

Predstavivši zvuk orgulja, koje imaju oko 4000 svirala, njihov je graditelj rekao da one nisu najveće na svijetu, ali da će glazbenici naći dovoljno mogućnosti za vrhunsko umjetničko muziciranje pod misom i u koncertnim prilikama.

Na kraju je W. J. Braun zahvalio gradu Varaždinu i svećenstvu Kaptola čazmansko-varaždinskoga što su mu omogućili da ovdje sagradi orgulje. Ujedno se ispričao biskupu, ostalom svećenstvu i vjernicima što je ponekad smetao obredima u crkvi obavljanjem radova na orguljama.

Potom je uslijedio koncert Christoph Bosserta.

Orgulje je blagoslovio biskup varaždinski msgr. Marko Culej. Orgulje su najljepši dar gradu Varaždinu i novoj biskupiji čije je osnivanje planirao prije više desetljeća uzoriti kardinal Alojzije Stepinac.

U sadašnjem trenutku ove orgulje za Hrvatsku imaju posebnu vrijednost i to iz više razloga.

- Prije svega to su u Hrvatskoj najveće, u potpunosti dovršene orgulje sagrađene s mehaničkom svirnom trakturom, s električnom registarskom trakturom, zračnicama s kliznicama, dakle, građene po principima koji se danas u orguljarskoj struci u svijetu smatraju najboljima. (U Hrvatskoj prema tim principima postoje još samo jedne – ne u potpunosti dovršene – tromanualne orgulje u konkatedralnoj crkvi u Splitu. Nešto manje dvomanualne orgulje sličnih svojstava, s mehaničkom registarskom trakturom, postoje u katedrali sv. Dujma u Splitu.)
- Po svojoj koncepciji Braunove orgulje u Varaždinu zadovoljit će prije svega potrebe katedrale a u potpunosti će odgovarati i potrebama koncertnog muziciranja kakovo je primjereno biskupskom sjedištu i gradu Varaždinu, domaćinu Baroknih glazbenih večeri.
- U ovom dijelu Europe, orgulje slične suvremene graditeljske koncepcije nalaze se u *Cankarjevom domu* u Ljubljani. Sagrađila ih je 1981. godine firma Karl Schuke iz Berlina.
- Zahvaljujući novim orguljama dovršenim na svetkovinu Duhova 31. svibnja i blagoslovljenima 1. lipnja 1998. godine Varaždin se upisao u kartu međunarodno važnih odredišta suvremenih orguljaša, organologa, orguljara i ljubitelja orguljske glazbe.

Bilo bi nepravedno u ovom prikazu ne spomenuti prečasnog Alojzija **Domislovića**, kanonika i lektora Kaptola čazmansko-varaždinskoga. On je pokrenuo gradnju ovih orgulja te riješio sve probleme oko nabave i uvoza potrebnih dijelova. Nakon dvanaest godina njegova ljubav za orgulje i upornost u rješavanju svih poteškoća pri njihovom nastajanju pretočila se u zvuk ovog prelijepog instrumenta.

Emin Armano

PRIKAZ OBNOVLJENIH RUMPELOVIH ORGULJA U MOŠČENICAMA

Dana 28. ožujka 1998. godine obavljena je kolaudacija obnovljenih *Rumpelovih orgulja* u crkvi sv. Andrije u Mošćenicama. Restauraciju je obavio orguljar Wolfgang **Braun** na poticaj i trošak crkvenog odbora. Uvid je obavilo povjerenstvo u slijedećem sastavu: Don Marijan **Galović**, župnik; prof. Laura **Lencović**, crkvena orguljašica; Đani **Popešković**, predsjednik crkvenog odbora; Wolfgang **Braun**, restaurator i Božidar **Grga**, poznavalac povijesnih orgulja. Prigoda je ovo da se napiše nešto širi prikaz o ovim orguljama.

Prema podacima Uprave za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, ove su orgulje evidentirane 18. kolovoza 1973. godine kao spomenik kulture. Evo sažetih podataka koje sam tada prikupio.

Orgulje su djelo poznatoga slovenskog graditelja Petera Rumpela iz 1847. godine. Ugrađene su u samu ogradu pjevališta s kojom tvore skladnu cjelinu. Nad užim postoljem i nešto širem postoljnom vijencu uzdiže se trodijelni prospekt ukomponiran u tri tornja, od kojih srednji dominira visinom i oblo isturenim pročeljem. Svaki tornanj završava ravnim vijencem i ukrasnom vazom. Gornju liniju svirala prate stilizirane rezbarene zavjesice. Danas dominira siva boja.

Orgulje su mehaničkog ustroja (zračnice s kliznicama). Sviraonik, s pokraćenom velikom oktavom, ugrađen je u lijevi bok kućišta (nišu), manual E/C f 3 (donje tipke ebanovina, gornje slonovača), pedal E/C - a° (tipke vire iz donje uklade). Veza manuala i pedala je stalna. Orgulje imaju ukupno 11 registara (dvanaest i pol nizova svirala). Sve je izvorno osim mijehova i u prvom svjetskom ratu rekviriranih prospektnih svirala. 1973. godine orgulje su bile izvan upotrebe, bez većih oštećenja ali zapuštene.

Danas, nakon 25 godina, ove orgulje su oživjele zahvaljujući brizi župnika i župljana. Obnovljene su uz puno poštivanje strogih restauratorskih pravila. Sačuvan je i priveden služenju svaki izvorni dio instrumenta. Restaurator je uspješno sanirao zračnice, sviraonik, trakturu i fonički fundus (svirale). Crvotočina je zaliječena suvremenim ekološkim sredstvima, kako gosp. Braun tvrdi - uspješno.

Manual je mehanički usklađen i udovoljava svim zahtjevima izvođenja liturgijske i koncertne glazbe. Otpor tipaka pri sviranju je podnošljiv, uobičajen za mehaničku trakturu tog vremena. Ventil (čepovi u pretincima) puštaju dovoljno zraka u svirale. Orgulje zvuče punim tonom uz dobar izgovor i pri uključivanju svih registara. Traktura manuala i pedala služi besprijekorno. W. Braun je potvrdio da su zatečene svirale izvorne. Tek u mixturi je nedostajalo 50 cijevi. Njih je izradio prema Rumpelovim menzurama. Orgulje su imale sreću što nije bilo nikakvih intervencija na usnama (labijima) svirala. Tako je restaurator mogao slijediti Rumpelovu intonaciju: protok zraka, izgovor, snagu i boju tona.

Danas orgulje opskrbljuje zrakom suvremeno električno puhalo snage 5/80 (cub./mm). Treba ga bolje zvučno izolirati. Tlak je podešen na 55 mm vodenog stupca.

Kod ugađanja restaurator je odlučio odstupiti od danas uobičajene izjednačene temperature (logaritmička podjela na temelju dvanaestog korijena iz dva). Orgulje je ugodio prema srednjjetonskoj temperaturi, uobičajenoj kod instrumenata s tipkama kroz 18. stoljeće (zasniva se na prirodnim velikim tercama i korekturi kvinti), dakako, uz vrlo ugodno zvučanje nekoliko tonaliteta bližih C-duru, udaljeniji su nešto zamučeni. No, najdublja oktava (bez tonova Cis, Es, Fis i Gis) govori o izboru tonaliteta na takvom instrumentu što ide u prilog odabranog načina ugađanja. Pretpostavka je da je takvo ugađanje prakticirao i Peter Rumpel.

Registri se uključuju i isključuju pomicanjem naprijed-nazad krupnih drvenih ručica (dvokrakih poluga) koje vire iz svoda manualne niše. Ovo rješenje traži posebnu vještinu orguljaša želi li tijekom sviranja mijenjati registre. Iza ovih ručica, a poviše stalka za note, nalijepljeni su papirići na kojima su tintom zapisani nazivi registara. Restaurator tvrdi da su papirići izvorni, no to treba pozornije istražiti.

Dispozicija (od lijeva na desno):

1. Principal Bass (8' - pedal)
2. Sub Bass (16' - pedal, poklopljenica)
Tira Tutti (uključuje registre 3., 4. i 5.)
3. Mixtur (1' + 2/3' + 1/2')
4. Quint (1 1/3')
5. Superoctav (2' - konične svirale!)
6. Duodecima (2 2/3')
7. Rohr Flöte (4')
8. Gemshorn Sopran (8', d¹ - f² - dodano olovkom:
Voce umana)
9. Bordunal (8')
10. Octav (4')
11. Principal (8')

Oktavni spoj u manualu, e¹ - f² aktivira se nogom (polužica na zapor).

Ako dispoziciju sažmemo, orgulje imaju:

- a) principalov kor od 8 članova (8' - 1'),
- b) zadovoljavajuću pedalnu podlogu i
- c) 3 melodijska registra (može se pridodati i konični Superoctav, zvuči kao Piccolo).

Slobodan sam iznijeti neke osobne utiske o zvučnosti.

Principal je jedar ali malo zasjenjen. Kad mu se pridoda Octav ton postaje tipično barokni, živ i blještav. Iste značajke ton zadržava pri postupnom dodavanju ostalih

članova principalovog niza. U usporedbi s talijanskim ripienom iz XVIII. stoljeća, ovaj je ipak različit, nešto je suzdržaniji.

Bordunal je registar otvorenih drvenih svirala kvadratnog presjeka. Možemo ga koristiti kao alternativu principalu od kojeg je unatoč punom tonu nježniji i tiši. U gornjoj trećini registra ton je nijansu tamniji, dok se prema dubokim tonovima tromije izgovara. Izvrstan je kao podloga za Rohr Flöte, za Ottavino i za Gemshorn.

Rohr Flöte je registar cilindričnih polupoklopljenica. Kroz svaki čep i držak čepa (javor) probušena je rupa odgovarajućeg promjera. Ton je ugodan i izjednačen, blizak tonu blok-flaute. Dobro se uklapa u kombinacije.

Gemshorn (Voce umana) je tihi registar ugođen nešto više. U kombinaciji sa Principalom proizvodi karakteristično lagano treperenje tona (poput združenih ljudskih glasova). Njegova pjevnost dolazi do punog izražaja tek u kombinaciji s Bordunalom.

Od registara principalovog kora mogu se posebno izdvojiti Duodecima i Superoctav. Duodecima s Principalom tvori vrlo uvjerljiv barokni Cornett. Superoctav je iznimka jer je registar koničnih svirala, pripada flautama. Izvrsno oponaša živahni Piccolo (Ottavino militare), pa se može koristiti i kao melodijski registar.

Dužan sam pripomenuti kako je navedeni prikaz zvučnosti letimičan i subjektivan.

Svi manualni registri (osim Bordunala) rađeni su u metalu (slitina olova i kositra), ali, kod većine registara nekoliko svirala velike oktave rađeno je u biranom drvu. Izdvajam Rohr Flöte gdje je sve u javoru (jezgra i donja usna kruška) i konični Superoctav gdje su tri strane u smreki, a prednja u hrastu (jezgra i donja usna kruška).

Opći dojam je da su ove orgulje solidan rad i da ih je gradila sigurna ruka. One imaju svoju navlastitost koja, iako drukčija od mletačko-dalmatinskih orgulja, privlači ljepotom i skladom zvuka.

Što bi trebalo još napraviti da bi orgulje bile potpuno obnovljene? Bilo bi dobro obnoviti prospektne svirale u kositru prema Rumpelovim menzurama, obnoviti mijehove po uzoru na izvorne (2 klinasta) i restaurirati kućište.

Nije moguće zaključiti ovaj prikaz bez iznošenja poznatih podataka o Petru Rumpelu i njegovom djelu.

Milko Bizjak i Edo Škulj u knjizi *Orgle na slovenskem* (DZS 1985., Ljubljana) donose slijedeće podatke: Peter Rumpel (1787. - 1861.) je rođen u Kamniku gdje je djelovao do kraja života. Ne zna se kod koga je izučio orguljarsko umijeće. Imao je dobro uhodanu radionicu i gradio solidne instrumente ugrađujući prvorazredne materijale. Instrumente je gradio za naručitelje u Sloveniji, Hrvatskoj, Mađarskoj i Koruškoj. Spominje se njegovih 27 orgulja u Sloveniji od kojih je tek 6 sačuvanih. Nažalost, samo za jedne ili dvoje može se tvrditi da su izvorne: u Drtiji pri Moravčah i Zgornjem Tuhinju (kod potonjih je izvornost upitna).

Ladislav Šaban u članku *Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj* (JAZU, Rad 385, Zagreb 1980.) ističe da je P. Rumpel pouzdan i vrstan majstor starije škole. Znade se da je gradio orgulje u Mošćenicama, Grobniku, Trsatu i Zagrebu (u crkvi sv. Katarine). Danas, osim mošćeničkih postoje još one u Zagrebu koje je godine 1891. pregradila firma Heferer. Vjerojatno su Rumpelovi registri preintonirani kako bi ih se prilagodilo ugrađenim Hefererovim registrima.

Možemo zaključiti da je stručnim restauriranjem spašen zadnji cjeloviti Rumpelov instrument u Hrvatskoj, izvorne dispozicije i zvučnosti. Gradio ga je 60-godišnji orguljar, bogatog iskustva i izgrađene koncepcije o zvukovnoj paleti, graditelj koji je svoja dostignuća temeljio na baroknim uzorima. Tek slijedi detaljnije proučavanje ovih orgulja što će nam dopuniti znanje o graditelju, a ujedno koristiti pri restauraciji njegovih orgulja u susjednoj Sloveniji.

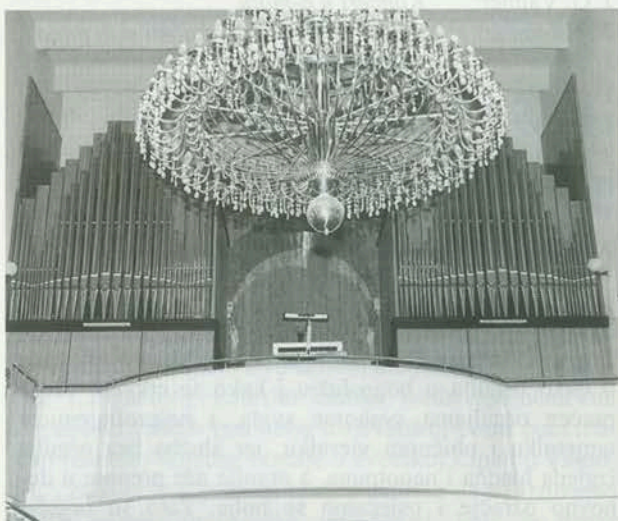
Ove orgulje su spomenik kulture. Po svemu zaslužuju da ih se uvrsti u prvu kategoriju (stara kategorizacija).

Božidar Grga

NOVE ORGULJE U ŽUPI DICMO

Župna crkva sv. Jakova i Ane u Dicmu za blagdan je svog zaštitnika sv. Jakova ove 1998. godine, osim što je sva obnovljena, ukrašena novim a tako starim instrumentom – klasičnim orguljama.

Orgulje je izgradila naša poznata i priznata hrvatska gradionica orgulja IVAN FAULEND HEFERER iz Zagreba kao svoj 263. opus. Orgulje su elektro-pneumatskog sustava sa zračnicama na čunjiće, a imaju 15 registara.

Dispozicija orgulja:

1. manual (C-a3, 58 tipaka i tonova):

1. vacant	5. Oktava 4'
2. Principal 8'	6. Cijevna flauta 4'
3. Drveni poklopnik 8'	7. vacant
4. Salicional 8'	8. Mješavica 1 1/3', 3- str.